

HZ. AİŞE'NİN EVLİLİK YAŞI TARTIŞMALARINDA SAVUNMACI TARİHÇİLİĞİN ÇIKMAZI

The Deadlock of Defensive Historianism on Aisha's Age of Marriage

Mehmet AZIMLI*

Özet

Bu çalışma, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber ile evlendiğinde yaşının dokuz mu onsekiz mi olduğu konusundaki tartışmayı incelemektedir. Hz. Aişe'nin onsekiz yaşında iken evlendiği görüşünü savunanların, bölgenin iklim ve evlilik kültürünü dikkate almadıkları, bu görüşün bilimsel olmaktan ziyade Oryantalist söyleme karşı tepkisel bir savunma psikolojisi içerisinde ortaya konulduğu belirtilmektedir. Bölgenin iklim yapısı ve evlilik kültürü göz önüne alındığında bir çok örneği olan ve toplumsal olarak hiç problem edilmeyen bu evliliğin esasen Hz. Aişe dokuz yaşlarında iken gerçekleştiği ve rivayetlerin de bu noktada odaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler

Hz. Aişe; Hz. Aişe'nin evliliği; ergenlik; Esmâ bint Ebubekir; Ömer Rıza Doğrul.

Giriş

Hz. Muhammet (a.s.), VII. yy.'da Arabistan'da yaşamış ve Arap kültürü içinde yetişmiştir. Bu kültürün bir üyesi olan Hz. Peygamber, İslam Dini olarak insanlara tebliğ ettiği "Din" ile, mensubu bulunduğu kültürde önemli değişiklikler yapmıştır. Sosyal yaşamın bir çok alanında ve kurumlarında gelenek haline gelmiş yaşam biçiminde (adetlerde) büyük ölçüde değişimleri gerçekleştirmiştir. Aile yapısı, kadının konumu, evlilik ve boşanma gibi sosyal hayatın en başat değerleri de söz konusu değişimden pay alan kurumlar arasındadır.

Büyük değişimlerin mimarı olmasına rağmen, aynı geleneğin bazı adetleri İslam Dini içinde kabul edilmiş ve sürdürülmüştür. Örneğin evlilik akdi (nikah) konusunda Hz. Peygamber önemli değişiklikler, düzenlemeler getirmiştir, fakat evliliğin yaşı, evlilik merasimi vs. gibi geleneğin hakim olduğu cihetlere dokunmamıştır. Hatta kendisi de bu alandaki geleneğe tabi olmuştur. VII. yy. Arap kültürünün bir üyesi olmasına bağlı olarak yapmış olduğu bir

Abstract

The article discusses arguments about Aisha's age when she married with the Prophet Muhammad and focuses on the subject whether she was nine or whether she was eighteen at the time. Most of Muslim scholars argued that she was eighteen. This result is not based on strong evidence. It also did not take the climate of the region and the marriage traditions of the time into consideration. It rather seems to be a defensive attempt against the arguments of the Orientalists. The article reaches conclusion that Aisha's age of marriage was nine and many historical reports support this result. It also indicates that early-age-marriages did not appear odd to the community of the time.

Key words

Aisha; Aisha's marriage; adulthood; Asma bint Abu Bakr; Omer Rıza Doğrul.

kısım davranışları, zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Hz. Aişe ile evliliği de eleştiriye konu olan hususların başında gelmektedir. Özellikle bir kısım Oryantalistler, Arap örfüne (kültürüne) ait özel durumları yanlış yorumlayarak veya kendi kültürlerine kıyaslayarak eleştirilerinde ileri gitmişlerdir. Hz. Peygamberin 9 yaşındaki Hz. Aişe ile evlenmesi olayını "54 yaşlarında bir erkeğin oyuncaklarla oynama çağındaki bir çocukla evlenmesi"¹ olarak nitelendirerek, bu evliliği bir anlamda şehvetperestlik, hatta, daha da ileri götürerek sübyancılık olarak nitelendirmişlerdir.² Yaşlı bir erkeğin, bakire bir kız çocuğuyla "garip evliliği" diye yorumlamışlardır.³

Oryantalistlerin haksız ve hatalı eleştirmelerine, savunmacı bir refleksle cevap veren Müslüman alim-

¹ R. Dozy, *Tarihte İslamiyet*, çev: Abdullah Cevdet (Osmanlıca metin), İstanbul 1908, I, 105.

² Blz. Ebul-Âla el-Mevdudî, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber* çev: Ahmet Asrar, İstanbul 1984, II, 533.

³ Aişe Abdurrahman, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, çev: İsmail Kaya, Konya 1987, II, 72; İbrahim Şuğut, Ebadil, Cidde 1983, 93.

* Yrd.Doç.Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ler, benzer bir hata ile Hz. Aişe'nin evlilik yaşını, kendi kültürlerindeki ortalama evlenme yaşı olan 15-20 arasına çekmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamberin 9 yaşında bir kız çocuğuyla evlenemeyeceğini, bunun bir iftira ve düzeltilmesi gereken bir yanlış olduğunu savunup, Hz. Aişe ile 17-18 yaşlarında evlendiği görüşünü dile getirmişlerdir.⁴ Rivayetlerin, zorlama tevillerle yorumuna dayalı bu tutum da, aynı bir problem teşkil etmektedir. Bu görüşü benimseyenlerin önde gelenlerinden olan Ö. Rıza Doğrul, tercüme ettiği Mevlana Şibli'nin *Asr-ı Saadet* isimli eserine yaptığı ilavede bu konuyu uzunca tartışmış ve Hz. Aişe'nin evlilik yaşınının 17-18 olduğu görüşünü savunmuştur.

Biz bu çalışmamızda, hem batılı bilim adamlarının, hem de onlara cevap veren Müslüman tarihçilerin konuyla ilgili görüşlerini, kaynaklarımızda yer alan Hz. Aişe'nin evlilik yaşıyla ilgili rivayetlerle yeniden değerlendirmeye çalışacağız.

Araştırmamızın temel hedefi, bu konudaki kanaatimizce yanlış olan iddiaları inceleyip, tarihi rivayetler ışığında mevzuu aydınlatmaya çalışmaktır. Çalışmamızda, ağırlıklı olarak Ö. Rıza Doğrul'un, kısmen de benzer kanaatesahip olan çağdaş müelliflerin görüşlerine yer vereceğiz. Eleştirisini yapacağımız görüşlerin akabinde kendi görüş ve kanaatlerimizi de belirteceğiz.

A. Hz. Peygamber'in Evlilik Hayatı

Hız. Peygamber'in birden fazla kadınla evlenmesine, özellikle Batılı bilginler tarafından, çok evliliğin o dönemin sosyal sisteminin bir parçası olduğu ve birçok ahlaki, sosyal ve iktisadi sorunların çözümünde gerekli bir olgu olduğu düşünülmeden, tarafgir bir anlayışla tenkitler yöneltilmiştir.⁵ Bu tenkitleri yapan Batılı bilginlerin, aynı geleneğin mensubu olan, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın evlilikleri konusunda hiçbir eleştiride bulunmamaları, tenkitlerinde tarafsız olmadıklarını göstermektedir.⁶

Hız. Peygamber'in kadın düşkünü bir şehvetperest olduğu şeklindeki iddialara karşı, Hz. Peygamber'in niçin çok evlendiğinin sebeplerini anlatarak savunan bir çok reddiyeler yazılmış ve bu konuda değişik araştırmalarda cevaplar verilmiştir.⁷ Onun çok evliliğini sırf Müslüman müellifler değil, aynı zamanda bazı inşafli müsteşrikler de savun-

muşlar ve cevaplar vermişlerdir. Bunlardan birisi olan Carlyle şöyle demektedir:

"O, 25 yaşında iken kendisinden 15 yaş büyük olan bir kadınla evlendi ve onunla 25 yıl ömür sürdü. Kadınlara rağbet etmedi. Birden bire huyunu karakterini ve davranışını değiştirip nasıl kadın düşkünü olabilir ki? Buna ben kendi hesabıma inanmam".⁸

Gerçekten de 25 yaşında iken evlendiği ve kendisinden 15 yaş büyük olan, Hz. Hatice ile 50 yaşına kadar yaşayan Hz. Peygamber, 50 yaşında iken yaşıtı olan Sevide ile evlenmiş ve çok evliliklerine 53 yaşından sonra başlamıştır. Evlendiği hanımlardan biri hariç tümü, ya dul ya da önceki evliliklerinden çocukları olan kadınlardır. Bu da, evliliğin ana saikinin "şehvet" olmadığını göstermektedir.

Hız. Peygamber'in çok evlenmesinde, siyasi amaçların ağırlıkta olduğunu düşünüyoruz. Örneğin, Hz. Aişe ve Hz. Hafsa ile evlenerek, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'le ilişkilerini güçlendirmiştir. Beni Mahzum'dan Ümmü Seleme ile evlenerek, İslam'a en büyük düşmanlığı yapan Ebu Cehil'in kabilesinin düşmanlığını önlemiştir. Ümmü Habibe ile evlenerek, Mekke lideri olan babası Ebu Süfyan'la ilişkilerini yumuşatmaya çalışmış, bir daha savaşta kendisinin karşısına çıkmamasını sağlamıştır. Beni Nadir liderinin kızı Safiyye ile evlenerek Yahudilerin düşmanlığını azaltırken, Beni Mustalik'in liderinin kızı Cüveyriye ile evlenerek de, bu kabilenin İslam'a girmesini sağlamıştır. Meymune, ile evlenerek Meymune'nin 9 kız kardeşinin evli olduğu 9 ünlü kabile lideriyle bacanak olmuş ve onlarla yakınlık sağlamıştır. Zeynep b. Cahş'la evliliğini, bir Cahiliyye adetini yıkmak için Allah istemiş ve Kuran'da bu konuyla ilgili ayetler indirmiştir. Diğer hanımı Zeynep binti Huzeyme ise, Hevazin'in çok güçlü bir kabilesine mensuptur.

Kısaca zikrettiğimiz bu politik sebeplerin bile onun evliliğinin "şehvet" ile ilgili olmadığını göstermeye yeteceği kanaatindeyiz.

B. Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Konusundaki Görüşlerin Tenkit ve Tahlili

Hız. Aişe'nin Hz. Peygamber ile evlilik yaşı konusundaki tartışmaları maddeler halinde verip, her bir madde içinde; bu görüşlerin eleştirilerini yaptıktan sonra, kendi görüş, değerlendirme ve cevaplarımızı da aynı madde içinde belirteceğiz.

1. Mevlana Şibli "*Asr-ı Saadet*" isimli eserinde; Hz. Aişe'nin doğum tarihi ile ilgili bilgilerin güvenilir olmadığından hareketle evlilik yaşını tespit etmenin

⁴ Bkz: Akkad, *es-Siddika bintü's-Siddik*, Kahire 1963, 39.

⁵ Bu konudaki iddialar için Bkz: Abdülaziz Hatip, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997, 164 vd.

⁶ Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, çev: Heyet, İstanbul 1990, II, 197 vd.

⁷ Bkz. M. Sadık Vıdani, *Hız. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, Hz: Ahmet Karadut, Ankara 1998.

⁸ T. Carlyle, *Kahramanlar*, çev: Behzat Tunç, İstanbul 1976, 94; Ziya Kazıcı, *İslam Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1996, 67-68.

de mümkün olamayacağını, dolayısıyla rivayetlerde belirtilen yaşın, kuşkulu olduğunu söylemiştir.⁹ Aynı görüşe Rıza Savaş'da katılmaktadır.¹⁰

İslam tarihi kaynaklarında, hiçbir sahabinin doğum tarihi konusunda net bir bilgi yoktur. "Asrı Saadet" isimli esere yaptığı (ilave) açıklamalarda Ö. Rıza Doğrul'un da belirttiği gibi, o dönemde, bugünkü gibi nüfus daireleri yoktu ve kimsenin doğum kaydı yapılmıyordu. Nitekim günümüzde bile, özellikle kırsal kesimde, doğan çocukların doğum kaydı yapılmamakta, çocukların ailelerine çocuğun yaşı sorulduğunda, tarih olarak "ekinler biçildiği zamanda, narlar kızardığında, bir kuş günü veya şu önemli olay olduğunda doğdu" şeklinde cevaplar alınmaktadır.

O dönemde bütün sahabilerin yaşları, genelde ölüm zamanındaki yaşlarına göre hesaplanıyordu. Bu ilkeden hareketle, Hz. Aişe'nin vefat tarihinden, yaşı çıkarıldığında yaklaşık olarak doğum tarihi bulunabilir. İslam tarihçileri, Hz. Aişe'nin vefat tarihi olarak genelde H. 58 yılını, vefatı sırasındaki yaşı olarak da 66 yaşını vermektedirler. Bir kısmı, vefat tarihi olarak H.56-59'u, vefatı sırasındaki yaşı olarak da 65-67 yi belirtse de, çoğunluğu birinci görüşte müttefiktirler.¹¹ Böylece Hz. Aişe'nin vefat esnasındaki yaşından, vefat tarihini çıkardığımızda (66-58=8) Hicret sırasında Hz. Aişe'nin yaşının 8 olduğu ortaya çıkar. Hicretten bir yıl sonra evlendiğine göre ise evlilik yaşı 9 olacaktır.¹² İbn Kesir bu yaşta evlendiği konusunda hiçbir ihtilafın olmadığını belirtir.¹³

Hicretin ilk yılında evlendiği sırada 9 yaşında olduğuna göre, doğum tarihi Nübüvvet'in IV. yılına tekabül etmektedir. Hz. Aişe'den gelen "Ben kendimi bildim bileli İslam'ın içindeyim".¹⁴ sözü de bunu kanıtlamaktadır.

Ö. Rıza Doğrul, Hz. Aişe'nin vefat ettiği sırada 74 yaşında olduğunu¹⁵ belirtse de bu rakamı (yaşı), tarihsel olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü, hiçbir tarihi kayıta Hz. Aişe'nin bu yaşta vefat ettiği belirtilmemektedir. Müellifin, Hz. Aişe'nin

74 yaşında öldüğü konusundaki görüşü yalnızca Hz. Aişe'nin 17 yaşında evlendiği görüşünü esas alarak yaptığı yanlış bir kıyaslamaların sonucudur.¹⁶

Sonuç olarak Hz. Hatice'nin Nübüvvetin 10. Yılında vefat etmesi üzerine Havle'nin teklifi ile söz kesilmiş ve Hicretin I. Yılında ise evlilik gerçekleşmiştir. Bizzat Hz. Aişe'den gelen rivayetlerde 6 yaşında sözlendiği ve 9 yaşında da evlendiği belirtmektedir.¹⁷

2. Ö. Rıza Doğrul, Hz. Aişe'den nakledilen "Ben Mekke'de oynayan bir çocuk iken Hz. Peygambere "Hatta onların vadeleri kıyamettir ve kıyamet ise daha dehşetli ve daha acıdır." (Kamer 46) ayeti inmişti" şeklindeki¹⁸ Hz. Aişe'den nakledilen bu rivayeti delil alarak özetle şunları belirtir; "Bu yaşta bir çocuğun bu ayetleri ezberlemesi, müşriklere acı azabı müjdeleyen bu ayetleri anlaması, Müslümanların başından geçen buhranlı vakalarla bu kadar alakadar olması ruhen ve fikre mümkün değildir. Bunu kabul etmeye imkan yoktur. Ne kadar zeki olursa olsun bu yaşta bir çocuk Kur'anla bu kadar alakadar olamaz. Ayrıca Kamer suresinin boykot yıllarında inmesi mümkün değildir. Çünkü bu konuda mucize gösteriminin gerçekleşmesi için Müslümanların müşriklere görüşmeleri lazımdır. Öyleyse bu surenin Müslümanların işkence yıllarında inmesi gerekir. Bu yıllarda Hz. Aişe'nin çocuk olduğunu kabul etsek bile bu durumda Hz. Aişe peygamberlikten önce doğmuş demektir"¹⁹ şeklinde görüşlerini aktarmaktadır. Bu görüşü Rıza Savaş da paylaşmaktadır.²⁰

Yazarın kendi görüşünü desteklemek için delil olarak ileri sürdüğü Hz. Aişe'den nakledilen bu rivayet, aslında yazarın görüşlerinin aleyhine bir delil olarak alınabilir. Bu yaşta bir çocuğun söz konusu ayetin ne şekilde indiğini bilmesi değil, bilememesi mümkün değildir. Çünkü bu yaş grubundaki çocuklar, o dönemdeki bir olayı rahatlıkla anlayabilecek ve kavrayabilecek bir çağıdır. Günümüzde de, 5-6 yaşlarında hafız olmuş çocuklar görebilmekteyiz.

Kaldı ki Doğrul; "Altı yaşında bir çocuk ne kadar zeki olursa olsun nihayet çocuktur. Bu ayetlere nüfuz edemez" şeklinde açıkladığı paragrafta bu sözleri aktarırken aynı paragrafta Hz. Aişe'nin Nübüvvetin gelişinden 2 veya 3 yıl önce doğduğunu, Kamer suresinin de Nübüvvetten sonra IV. Yılda indiğini belirtmiştir. Bu durumda kendi hesabına göre bile bu ayet indiğinde Hz. Aişe 6 veya en fazla 7 yaşında

⁹ Mevlana Şibli, *Asrı Saadet*, çev: Ö. Rıza Doğrul, İstanbul 1977, III, 259.

¹⁰ Rıza Savaş, *Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım*, D.E. İlahiyat Dergisi, Sayı IX, İzmir 1995, ss. 139-144.

¹¹ İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, trz, VIII, 80; İbnü'l-Esir, *el-Karnil*, Beyrut 1979, IV, 363; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1974, VIII, 94; Zehebi, *el-İber*, Beyrut 1987, I, 60; İbnü'l-İmad, *Şezeratü'z-Zeheb*, byy. trz. I, 308.

¹² İbn Hacer, *el-İsabe*, Beyrut 1328, IV, 230.

¹³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 131.

¹⁴ Buhari, *Sahih*, İstanbul, 1979, Kefalet IV.

¹⁵ Doğrul, II, 142.

¹⁶ Mustafa Fayda, *Aişe*, DİA, İstanbul 1995, II, 201.

¹⁷ İbn Sad, VIII, 59.

¹⁸ Buhari, Fedailül-Kuran, 6.

¹⁹ Doğrul, III, 260, 261.

²⁰ Savaş, Agm.142.

olmaktadır. Böylece müellif kendi de çelişkiye düşmektedir.

Ayrıca Kamer suresinin boykot yıllarında, yani Nübüvvetin 8-10. senelerinde indiği ifade edilmiştir.²¹ Demek oluyor ki bu ayet indiğinde Hz. Aişe en az 5 en fazla 7 yaşları arasındadır. Çünkü boykot yılları İslam'ın gelişini 8. veya 10. yılları arasında olmuştur. Kamer suresi de boykot yıllarında indiğine göre Hz. Aişe sure indiğinde en azından 5-6 yaşlarındadır. Bu yaşta biri de ayetleri rahatlıkla ezberleyebilir ve anlamlarını kavrayabilir.

Yazarı; "bu süre boykot yıllarında inemez, çünkü Müslümanlar müşriklerle görüşüyorlardı"²² şeklindeki iddiası da doğru değildir. Çünkü, Müslümanlara bu dönemde, Haram Aylarda, 4 ay boykot uygulanmıyordu.²³ Bu dört ay içerisinde müşriklerle görüşüyorlardı ve Kamer suresi de bu dönemde, boykot yıllarında, Mina'da iken inmiştir.²⁴ Dolayısıyla Doğrul'un bu yaklaşımı da isabetli değildir.

3. Rıza Savaş, Hz. Aişe'nin; "*Kendini bildi bileli anne-babasının dine inandıklarını*" belirten²⁵ ve devamında, Hz Ebu Bekir'in Habeşistan'a hicret etmek üzere yola çıktığını anlatan rivayeti delil göstererek, Hz Aişe'nin bu olayı nakledebilmesi için, yaşının bu olayı gözlemleyecek kadar büyük olması gerektiği sonucuna varmaktadır. Olayı Hz. Aişe'nin daha sonra birilerinden nakletmiş olabileceği şeklindeki bir yorumun ise, ancak rivayeti ikiye bölerek (I.kısımla II. kısmı birbirinden ayırarak) yapılabileceği, bunun da yanlış olduğu kanaatinde dir.²⁶

Fakat rivayetin ilk bölümü de, Hz. Aişe Nübüvvetten sonra doğmuş olduğunu açıkça göstermektedir. Rivayetin II.kısımı ise, muhtemelen Hz. Aişe'in yaptığı bir mürseldir. Aynı rivayetle ilgili Doğrul, Hz. Aişe'nin, "*Kendini bildi bileli anne-babasının dine inandıklarını*" belirten rivayeti²⁷ delil alarak, bu rivayetin Hz. Aişe'nin Nübüvvetten sonra doğduğunu gösteremeyeceğini, bilakis Hz. Ebubekir'in Nübüvvet gelmeden önce de putperest olmadığını Hanif olduğunu, bundan dolayı bu rivayetin onun Nübüvvetten sonra doğduğu konusunda delil alınmayacağını, belirtmektedir.²⁸

Halbuki rivayete iyi baktığımızda, bu yorum iki

²¹ Bkz. Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, Beyrut tsz. I, 108; el-Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, çev: Heyet, İst., 1990, VI, 43.

²² Doğrul, III, 264.

²³ İbn Sad, I, 209.

²⁴ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kurani'l-Azim*, İst 1985, VII, 449.

²⁵ Buhari, Kefalet, 4.

²⁶ Savaş, Agm. 141.

²⁷ Buhari, Kefalet, 4.

²⁸ Doğrul, III, 264.

yönden geçersizdir. Birincisi; hadisteki *Din* kelimesi "*ed-Din*" şeklinde marife olarak kullanılmıştır. Bundan da İslam'ı kastettiği anlaşılmaktadır. İkincisi ve daha önemlisi; Hz. Aişe rivayetin devamında bu dinin İslam dini olduğunu ve çocukluğunda Hz. Peygamber'in devamlı kendilerine geldiğini anlatarak, kendisinin Nübüvvetin geldiği dönemde doğduğunu açıklamıştır. Rivayette yer alan vurgu, onun İslam döneminde doğduğunu belirtmektedir. Böylece, rivayette zikredilen yaşın doğruluğu ortaya çıkmış olmaktadır.

4. Rıza Savaş ve Doğrul, Hz. Aişe'nin ablası Hz. Esma'nın, Hicret sırasında 27 yaşında olmasından hareketle, ablasından 10 yaş küçük olan Hz. Aişe'nin de buna göre 17 yaşında olacağı sonucuna ulaşmaktadırlar. Hz. Aişe de hicretten hemen sonra evlendiğine göre, evlendiği sırada 17-18 yaşlarında olması gerektiği görüşünü dile getirmektedirler.²⁹ Şimdi bu görüşü incelemeye çalışalım.

Öncelikle Hz. Aişe'nin vefatı sırasında kaç yaşında öldüğünü tespit edebilirsek evlendiği esnada ki yaşını tespit etmek kolaylaşacaktır. Daha öncede aktardığımız gibi tarihçiler Hz. Aişe'nin H. 58 yılında 66 yaşında vefat ettiğini kabul etmektedirler.³⁰ Buna göre eğer H.58 de Hz. Aişe 66 yaşında vefat ettiyse, Hicret sırasında 8 yaşında ve evlendiği sırada H. I. yılda 9 yaşında olacaktır. (66-58=8, 8+1=9)

Aynı hesaplama yöntemini ablası Hz. Esma'ya da tatbik edersek, Hz. Aişe vefat ettiğinde (H. 58) Hz. Aişe'den 10 yaş büyük olan Hz. Esma'nın 76 yaşında olması gerekir. (66+10=76) Hz. Aişe vefat ettiğinde, yani H.58 de 76 yaşında olan Hz. Esma, Hicret sırasında 18 yaşlarında, 10 yaş küçük olan Hz. Aişe ise 8-9 yaşlarında olacaktır. (76-58=18)

Hicret sırasında 27 yaşında olduğunu savunan yazarlar, Hz. Esma'nın ölümü esnasındaki yaşından yola çıkarak bu sonuca varmaktadırlar. Şimdi bu konuyu biraz daha geniş bir şekilde inceleyelim. Hz. Esma'nın H. 73 yılında öldüğü kesindir. Bu konuda tarih kitaplarında hiçbir ihtilaf yoktur.³¹ Öldüğü esnadaki yaş konusunda bazı bilgiler 100 rakamını verseler de kaç yaşında öldüğü konusunda ihtilaf vardır. Hz. Esma, oğlu Abdullah b. Zübeyr'in Haccac tarafından şehit edilmesinden birkaç ay sonra vefat etmiştir.³² Hz. Esma'nın ölüm yaşı konusunda ihtilaf bulunduğundan bazı bilgiler,

²⁹ Doğrul, III, 264.

³⁰ İbn Sad, VIII, 78; Zehebi, *el-İber*, I, 60; İbnül-Esir, *el-Kamil*, III, 520; Ö. R. Kehhale, III, 126; İbn Hallikan, III, 116; İbn İmad, I, 308.

³¹ İbnül-Esir IV, 363; Zehebi, *Siyeru Alamu'n-Nubela*, Beyrut 1990, II, 288.

³² İbn Sad, VIII, 255.

Arapça'da genel de 40,70,100 gibi sayıların çokluktan kinaye olarak kullanılabilmesi³³ prensibinde olduğu gibi, 100 yaşında öldüğünü³⁴ bildirmişlerdir. Yani, bu bilgiyi veren bilgilerin kasıtları Hz. Esmâ'nın uzun süre yaşadığını belirtmektir. Yoksa net olarak tam yaşını vermeyi değil. Örneğin, muhakkik bilgilerden, İbn İmad ve ez-Zehbi bu şüpheli bilgiden dolayı Hz.Esmâ'nın 90 yaşında veya bunu biraz aşmış bir yaşta vefat ettiğini belirtirler.³⁵

Bu hususta şöyle bir hesaplama yaparsak konu daha da netleşebilir: Hz.Aişe'nin vefat ettiği H. 58 den Hz. Esmânın vefat ettiği H. 73'e kadar geçen 15 yıllık süreyi Hz. Esmâ'nın H. 58 deki yaşına eklediğimizde Hz Esmâ'nın yaşı vefat ettiği sırada 91 eder. (76+15=91). Bu da gösteriyor ki Hz. Esmâ vefat ettiğinde 91 yaşlarında olmaktadır ve 100 yaşında olması mümkün gözükmemektedir. 91'den öldüğü tarih olan H.73 ü çıkardığımızda (91-73=18) Hz. Esmânın Hicrette, yani Hz.Aişe'nin evlendiği yılda 18-19 yaşlarında olduğunu buluruz. Hz.Esmâ ile Hz.Aişe arasındaki yaş farkı 10 yaş olacağına göre³⁶ Hz. Aişe'den nakledilen ve bütün tarihçilerin müttelik olduğu "6 yaşında sözlendim 9 yaşında evlendim" ifadesinin doğru olduğu ortaya çıkar.

Bütün bunlara ilaveten şunu da söylemek mümkündür; Ö. Rıza. Doğrul'un görüşüne göre, Hz.Esmâ Hicrette 27 yaşında olmaktadır. Biliyoruz ki Hz. Esmâ Hicret sırasında ilk çocuğuna hamile idi.³⁷ Kızların çocukken nişanlandığı, 9-10 yaşlarında evlendiği bir yörede, 27 yaşında evlenerek³⁸ ilk çocuğu doğurmak oldukça geç bir yaştır. Günümüzde bile kızlar küçük yaşta evlenebilmektedir. O gün için, sıcağın dolayı ergenliğin erken yaşlarda başladığı bir yöre de, Mekke gibi, çok evliliğin yaygın olduğu ve kadınların hiçbir zaman bu yaşa kadar bekar kalmadıkları bir bölgede, Hz. Esmânın 27 yaşında evlenmesini kabul etmek oldukça zor, hatta muhaldir diyebiliriz. Söz konusu yaş o günkü şartlarda, torun sahibi bile olunabilen bir yaştır. Çünkü daha sonraki dönemlerde de kızlar, çocuk denecek yaşta evlendiriliyorlardı.³⁹

Özetle tarihi rivayetlere dayanarak yaptığımız

³³ Bkz. Muhyiddin ed-Derviş, *İrabu'l-Kuran ve Beyanuhu*, Beyrut 1994, VIII, 315- IV, 142.

³⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 230; İbn Abdilberr, *el-İstıab* Beyrut 1328, IV 234; Ö. Rıza Kehhale, *Alamu'n-Nisa*, byy. 1977, I, 53.

³⁵ Zehebi, *el-İber*, Beyrut 1987, I, 60; İbn İmad, *Şezeratü'z-Zehab*, byy. tsz. I, 3308.

³⁶ Zehebi, *Siyerü Alamu'n-Nubela*, I, 287.

³⁷ Zehebi, *Siyerü Alamu'n-Nubela*, I, 288.

³⁸ İbn Sad, VIII, 250

³⁹ İbn Kesir, VIII, 86.

hesaplara göre Nübüvvetten 6 yıl önce doğan Hz.Esmâ, Hz. Aişe doğduğunda 10 yaş civarındadır. Hicrette ise, genç bir kadın olarak Hz. Peygambere erzak taşımış ve 18 yaşlarında ilk çocuğuna hamile kalmıştır. Hz. Aişe ise bu sırada 8-9 yaş civarındadır.

5. Doğrul, Hz. Aişe'nin 9 yaşında evlenmediğine bir diğer delil olarak; Hz. Peygamber'in, Hz.Hatice'nin vefatından sonra evi idare edecek, çocuklara bakacak birisine ihtiyacının olduğunu, bu vazifeyi ise 9 yaşlarında bir çocuğun yapamayacağını belirterek, bundan dolayı Hz. Aişe ile 18 yaşlarında evlenmesinin daha makul olacağını, söylemiş ve bu konuda nakledilen Hz. Peygamberin ev işlerini görmesi için Sevde ile evlenmesiyle ilgili rivayetlerin güvenilir olmadığını, şayet bu rivayetler kabul edilse bile Sevde'nin iri, yaşlı ve yavaş haliyle ev işlerini yapmaya elverişli bir hanım olmadığını belirtmektedir.⁴⁰

Doğrulun görüşlerinden yola çıkarak, Hz. Hatice'nin vefatından sonra ev işlerini üstlenecek, çocuklara bakacak birisi lazımsa, neden Hz.Peygamber Hz.Aişe ile (yazarın iddialarına göre Hz.Hatice'nin vefatında Hz.Aişe 15 yaşlarında idi) Hz.Hatice'nin vefatından sonra Mekke'de evlenmedi de, Medine dönemine kadar bekledi? Ev işlerini çocuk bakımını neden ihmal etti? Kaldı ki Hz. Peygamberin en küçük çocuğu Hz. Fatıma bile Hz. Aişe'den büyüktür. Bu nedenle, Hz. Aişe ile evliliğini, çocuk ve ev bakımı gerekçeleriyle açıklamak kabul edilebilir bir durum değildir.

Ayrıca Hz. Sevde'nin Mekke döneminde, Hz. Hatice'nin vefatından hemen sonra, Hz.Peygamberle evlendiği sabittir.⁴¹ Bu rivayetlerin güvenilir olmadığı şeklindeki yazarın görüşü pek tutarlı görünmemektedir. Çünkü tersine bir rivayet yoktur. Müslim'de geçen "Sevde Rasulullahın benden sonra nikahladığı (tezevvece) ilk kadını"⁴² ifadesindeki "tezevüic" kelimesi "söz kesmek" anlamında olmalıdır. Zira, Hz. Aişe kendisinin söz kesilmesini anlatırken de aynı kelimeyi "tezevvece"yi kullanmakta; "Rasulullah beni altı yaşında iken nikah etti (söz kes-ti), dokuz yaşında iken de zifafa girdi" demektedir.⁴³

Yukarıdaki bilgileri özetleyecek olursak; Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Sevde ile hemen evlenmiş, Hicretten sonra da, Hz. Aişe ile evlenmiştir.

Doğrul'un iddia ettiği gibi, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evlenme sebebinin ev işlerini yaptırmak olmadığını şu şekilde de izah edebiliriz:

⁴⁰ Doğrul, III, 265.

⁴¹ İbn Hanbel, VI, 211.

⁴² Müslim, Rada 48

⁴³ Müslim, Nikah 70.

H.z. Peygamber, H.z. Aişe ile küçük yaşta evlenerek onun, diğer hanımlarından daha iyi bir şekilde İslamî bilgileri kendisinden almasını ve Müslümanlara aktarmasını amaçlamış olabilir. Çünkü, diğer hanımları, hem yaşları hem de zeka seviyeleri bakımından H.z. Aişe ile kıyaslanamazlar. H.z. Aişe'nin, erken yaşlarda peygamber hanesine girmesinin en önemli nedeni bu olmalıdır diye düşünüyoruz. Bu küçük ve zeki kız sayesinde diğer sahabenin göremedikleri H.z. Peygamber'in evinde meydana gelen olayların, özellikle kadınlarla ilgili özel meselelerin, Müslümanlara aktarılmasını ve H.z. Peygamber'in Müslüman kadınlarla olan bilgi alış-verişini o sağlamıştır. Bundan dolayı, kaynaklarımızda yer alan İslamî bilgilerin neredeyse ¼'ü H.z. Aişe'den gelmiştir, diyebiliriz.⁴⁴

H.z. Aişe'nin üstlenmiş olduğu bu görevi diğer hanımları üstlenemez miydi, şeklindeki bir soruya şu şekilde cevap verebiliriz: H.z. Peygamberin diğer hanımları, daha önce birkaç evlilik hayatı geçirmiş, zeka olarak yorulmuş aynı zamanda yaşlanmış olan kadınlardı. Bir kısmının, çocuk sahibi olmak gibi, zihinsel anlamda önemli meşguliyetleri de bulunuyordu ki bu durum, H.z. Aişe'nin bilgi edinmedeki konumu ile kıyaslandığında, hanımlar arasındaki fark daha iyi görülebilir. H.z. Aişe ise, özel yetenekleri, diri zekası ile müstesna bir kadın olarak, İslam'ın bütün Medine dönemi hadiselerini gözlemlemiş ve bizlere aktarmıştır.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız H.z. Aişe'nin meziyet ve gayretleri konusunda "Siret Ansiklopedisi" yazarı Afzalurrahman şunları aktarmaktadır:

"H.z. Peygamber'le erken yaşta evlenen H.z. Aişe'nin eğitim ve talimi bizzat H.z. Peygamber'in rehberliği ve nezareti altında gerçekleşti. H.z. Aişe çok zeki, tecessüs sahibi, hıfzı kuvvetli, çok çabuk öğrenmeye kabiliyetli idi. H.z. Peygamberden ne görüp duydu ise onu hatırladı ve başkalarına nakletti. Bu sebeple H.z. Peygamber ona çok yakınlık duydu ki her söylediğini dinleyip izlesin ve yaptığını daha hevesli yapsın. Böylece H.z. Aişe, İslam prensiplerini ve Resulün sünnetini diğer hanımlarından daha fazla öğrendi ve hafızasında tuttu. O, bu ilmi H.z. Peygamberden sonra yaklaşık 45 yıl kadar anlattı. H.z. Peygamberden 2210 hadis rivayeti ile en fazla hadis rivayet eden altıncı sahabe olmuştu".⁴⁵ Bütün bunlardan Ö. Rıza Doğrulun öne sürdüğü gerekçelerin, isabetli olmadığı anlaşılmaktadır.

6. Doğrul, bir önceki maddede anlattığımız H.z. Aişe'nin bilgisi, kabiliyeti ve İslamî bilgilerdeki büyüklüğünü genişçe anlatarak; "Bütün bunları 9-18

yaş arasında bir çocuk öğrenemez. Bu evliliğin 18-27 yaş arasında olması daha makul değil midir?"⁴⁶ şeklinde bir akıl yürütmeğe girmiştir.

Böyle bir akıl yürütmenin zorlama olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, bunun için çocukların zeka ve öğrenme yaşına baktığımızda, çocuk eğitimcilerinin büyük çoğunluğunun kabul ettiği ve dünyada hemen hemen her yerde uygulanan öğrenme yaşı 7-20 yaşları arası olduğunu görürüz.⁴⁷

Bu yaşlar, genelde çocukların her bilgiyi toplama çağıdır. Yirmi yaş sonrası ise, artık bilgileri değerlendirme çağı başlamaktadır. Bir de sıcak iklimde çocukların bedensel ve zeka bakımından erken geliştikleri düşünülürse, öğrenme yaşının birkaç yıl daha düştüğü görülecektir. Buna göre, H.z. Aişe'nin H.z. Peygamberle birlikte yaşadığı (9-19) yaşları arası, onun öğrenmek için en müsait olduğu yaşlardır diyebiliriz. H.z. Peygamber'den sonra ki dönemde, elde etmiş olduğu bilgileri diğer Müslümanlara 45 sene boyunca aktarmıştır.

7. H.z. Aişe'nin H.z. Peygamber'le nişanlanmadan önce, Cubeyr b. Mutim'in oğlu ile nişanlanmasından hareketle Doğrul, bu nişanlanmanın nübüvvet geldikten sonra olamayacağı, çünkü İslam'a göre müşrike kız verilmeyeceğinden dolayı bu nişanın nübüvvet gelmeden önce vuku bulması gerektiğini, bunun sonucu olarak da H.z. Aişe'nin İslam'dan önce doğduğunu iddia etmiştir.⁴⁸

Bu iddia da iki yanlış tespit etmekteyiz: Birincisi, aktarılan rivayetteki H.z. Aişe ile nişanlanan şahıs Cubeyr b. Mutim'in oğlu değil, bizzat Cubeyr'in kendisidir.⁴⁹ Yani H.z. Aişe, Mutim b. Adiy'in oğlu Cubeyr ile nişanlanmıştır. Yazar burada bir isim yanlışlığı yapmıştır.

İkincisi ve daha önemli hatası ise, nübüvvetin gelişinden sonra müşrike kız verilmeyeceği görüşüdür. Halbuki Mekke döneminde böyle bir yasa yoktu. Bu yasağı bildiren ayet Medine'de inmiş⁵⁰ ve bu nedenle sahabe müşrik eşlerini boşamışlardı. Ancak Mekke döneminde, sadece H.z. Ebubekir değil, H.z. Peygamber bile İslam'ın en büyük düşmanı olarak Kuran'da ismi zikredilen Ebu Leheb'in iki oğluna iki kızını vermiş ve Nübüvvet geldikten sonra da Ebu Leheb oğullarını zorlayıp bu iki kızı boşatıncaya kadar boşatmamıştı.⁵¹

⁴⁶ Doğrul, III, 266.

⁴⁷ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara 1987, 200.

⁴⁸ Doğrul, I, 266.

⁴⁹ İbn Hanbel, II, 211.

⁵⁰ Bakara, 211.

⁵¹ İbn Sad, VIII, 36,37.

⁴⁴ Afzalurrahman, II, 198.

⁴⁵ Afzalurrahman, II, 198.

Müslümanlar için durum böyle olduğu gibi, Müşrikler için de böyle bir yasak bahis mevzu değildir. Mekke'de bu yasak ilk defa *Haberu's-Sahife* olayında; yani, Mekkelilerin Müslümanlara boykot yaptıkları sırada gündeme gelmiş ve Müslümanlarla kız alışverişini durdurmuşlardır.⁵² Fakat Hz. Sevede'nin Hz. Peygamber ile evliliğinde olduğu gibi, boykottan sonra da bu yasağa uyulmuyordu. Nitekim Hz. Sevede'nin müşrik olan babası nübüvvetin 10. Yılında⁵³ Hz. Peygamberi beğendiği ve kızına denk bir insan gördüğü için onunla evlendirmişti.

Doğu toplumlarında, ülkemizde de olduğu gibi, çocukların küçük yaşta "Beşik Kertmesi" adı altında sözlennmeleri oldukça yaygındır. Hz. Ebû Bekir gibi Mekke'nin saygın iş adamlarından birinin kızını, almak isteyenlerin çok olacağı muhakkaktır. İşte Hz. Âişe'nin Cübeyr ile sözlennmesi de bu kabil bir söz kesme olayıdır, diyebiliriz. Dolayısıyla, Ö. Rıza Doğrul'un söz konusu nişanlanmadan hareketle, Hz. Âişe'nin yaşının büyük olması gerektiği şeklindeki çıkarımına katılmıyoruz.

8. Doğrul, Hz. Âişe'nin nişanlısı Cübeyr b. Mutim'in annesinin Hz. Ebubekir'e "eğer bu kız benim evime girerse oğlumun atalarının yolundan çıkarır" demesini⁵⁴ delil getirerek, Hz. Âişe'nin dini etkinliğinden dolayı nişanın bozulduğunu söylemiş ve bu nişanın nübüvvetten önce vuku bulduğunu dolayısıyla da Hz. Âişe'nin yaşının rivayetlerde zikredilen yaştan büyük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bir kısım yazarlar da bu görüşte ona katılmaktadırlar.⁵⁵

Doğrul'un bu yaklaşımı, yukarıda (7. madde) açıkladığımız üzere kabul edilmesi mümkün olmadığı gibi, İbn Hanbel'den naklettiği, Cübeyr b. Mutim'in annesinin Hz. Ebubekir'e söylediği sözün tercümesi de yanlıştır. Bu yanlış tercüme, Doğrul'un rivayetten yanlış sonuç çıkarmasında etkili olmuş olmalıdır. İbn Hanbel'deki rivayetin tercümesi şöyle olmalıdır: "Ey Ebubekir! oğlumuzu senin kızınla evlendirdiğimizde, sen onu yeni dinine sokmak istersin"⁵⁶ Doğrulun yaptığı tercümeden, kadının oğlunu yeni dine sokacak şahsın Hz. Âişe olduğu anlaşılırken, rivayetin doğru tercümesinde söz konusu şahsın Hz. Ebubekir olduğu anlaşılmaktadır. Bizim tercümemize göre kadının korktuğu şahıs Hz. Âişe değil, bilakis Mekke döneminde birçok kimsenin hidayete ermesine sebep olan Hz. Ebubekir'dir. Kadın bundan dolayı oğlu Cübeyr'in Hz. Âişe ile evliliğini bozmuştur. Onun

korkusu oğlunun Hz. Ebubekir'in etkisine girmesidir.

Doğrul ayrıca bu rivayeti kabul edip kendisine delil olarak aktarırken, aynı rivayetin birkaç satır sonrasında yer alan; Hz. Âişe'nin 6 yaşında Hz. Peygamberle sözlendiği ifadelerini maalesef göz ardı etmektedir.

Rıza Savaş'da aynı rivayetten yola çıkarak, Cübeyr'le nişanın Hz. Ebu Bekir'in faal olarak tebliğe başlamasından önce olduğunu, buradan da nişanın bozulduğu nübüvvetin 10. yıllarında Hz. Âişe'nin 14-15 yaşlarında olabileceği sonucuna varmaktadır.⁵⁷ Bu tespiti esas kabul edersek akla şu soru gelmektedir; Eğer bu nişan nübüvvetten önce veya en azından nübüvvetin ilk yıllarında yani Ebu Bekir'in faal olarak tebliğe başlamadığı yıllarda oldu ise, neden Cübeyr'in ailesi Hz. Hatice'nin vefatına kadar 10 yıl bekledi? Nübüvvetin 10. yılına kadar beklemeden bu nişanı daha önce bozması gerekmez mi idi? Bu gerekçeye göre daha önce bozmaları gerekiyordu.

9. Bu konudaki bir diğer görüş de, Hz. Âişe'nin ifk hadisesi sırasında Hz. Peygambere karşı sarfettiği sözlerin o sıralarda 15 yaşlarında, olgun olmayan bir kızın söyleyebileceği sözler olmadığı, dolayısıyla Hz. Âişe'nin yaşının daha büyük olduğu iddiasıdır.⁵⁸

Bu iddia, tamamen sübjektiftir. Çünkü, insanın önemli sözler söylemesi, yine önemli işler görmesi kişiye ve yaşa göre değişir. Örneğin, çeşitli sanat ve felsefe alanında çok küçük yaşlarda, ileri zeka seviyesi gösterenler her zaman var olmuştur. Bu nedenle, Hz. Âişe on beş yaşında böyle önemli sözleri sarf edemez demenin bir delili yoktur. Ayrıca bu tezin, bilimsel bir dayanağı da söz konusu değildir.

Bu yaşlarda o sıcak bölgede genç kızlığının tam zirvesinde olan üstelik 6 yıldır Hz. Peygamberin yanında yaşayan, daha önce de Hz. Ebubekir gibi İslam'ın en önemli şahsiyetlerinden birinin yanında bulunan bir kimse bu sözleri rahatlıkla söyleyebilir. Üstelik bu kimse Hz. Âişe gibi gayet kabiliyetli, zeki bir kimsedir.

10. Rıza Savaş, Hz. Âişe'nin âbisi Abdurrahman b. Ebi Bekir'le aynı anneden doğduklarını göz önüne alarak, iki kardeş arasındaki yaş farkını Hz. Âişe'nin yaşının tespitinde delil olarak kabul etmiştir. Ona göre, o dönem şartları içinde iki kardeş arasındaki yaş farkının 10 yaş kadar olamayacağı, ancak 1-2 yaş olabileceği tezinden hareketle, Hz. Âişe'nin de 18 yaşlarında olacağı belirtmektedir. Çünkü, Abdurrahman b. Ebi Bekir'in Bedir Savaşı'nda 20 yaşlarında. Buna göre, aralarında 1-2 yaş fark bulunması gereken Hz. Âişe de, 18 yaşlarında olmalıdır.⁵⁹

⁵² İbn Hişam, *es-Sire*, Beyrut 1994, II, 3.

⁵³ İbn Hanbel, VI, 310.

⁵⁴ Doğrul, III, 266.

⁵⁵ Bkz. Yaşar, Kaplan, 13-14 Aralık 1993 tarihli *Vakit Gazetesi*.

⁵⁶ İbn Hanbel, VI, 211.

⁵⁷ Savaş, Agm, 143.

⁵⁸ Kaplan, A.g.y.

⁵⁹ Savaş, Agm, 143.

Rıza Savaş'ın yukarıdaki tezini, o günkü Arap toplumunda yaygın olan çocuk edinme koşulları içinde makul kabul etmek gerekir. Ancak genel olan bu durumun, her özel durum için de aynı şekilde değişmez bir yasa imiş gibi kabul edilmesi, bilimsel olmadığı gibi, delil olarak da kabul edilemez. Bu sadece tahmini bir varsayımdır. Bir bilgiye/belgeye dayanmamaktadır. Çünkü, bir kadından doğan çocuklar arasındaki yaş farkının şu ya da bu miktarda olmasını sağlayacak bir çok neden olabilir. Bu nedenleri tespit etmeden, yukarıdaki gibi, sadece belirli bir adeti öne sürerek iddiada bulunmak, kabul edilebilir bir durum değildir. Bu nedenle, Hz. Aişe'nin yaşının büyüklüğünü, söz konusu yaklaşımla ispatlamak mümkün gözükmemektedir.

11. Dozy gibi müstehşrikler, 54 yaşlarında bir adamla, küçük bir kız çocuğunun evliliğini garip gördüğünü belirtirlerken⁶⁰ bazı yazarlarda insanlık tarihi boyunca böyle bir evliliğin olamayacağını söylemişlerdir.⁶¹

Dozy kendi kültürünün tesirinde kalarak konuyu değerlendirmiş ve yadırgamıştır. Biz bu iddialara, hem o dönemden, hem de günümüzden örnekler vererek cevap vermek istiyoruz. O dönemde bu tip evlilikler çoktu. 60 yaşlarındaki Halife Ömer'in Hz. Ali'nin çocuk yaşta **balığ olmamış** kızı ile evlenmesi⁶² o dönemde bu yaş farkının problem olmadığını gösterir.

Zehebi'nin naklettiği şu rivayet bu konuda ilginç bir örnektir. Amr b.el-As, oğlu Abdullah b.Amr'dan tam 11 yaş büyüktür.⁶³ İbn Hacer bu yaş farkını 12 olarak verir.⁶⁴ Bu rivayete göre, Amr yaklaşık 10-11 yaşlarında evlenmiş olmalıdır. 10 yaşında erkeklerin evlilik gerçekleştirebildiği bir yörede, daha erken ergenliğe giren kızların 9 yaşında evlilik yapması kadar normal bir şey olamaz. Yine 53 yaşlarındaki Hz.Ebubekir'e Hz. Ömer'in 20 yaşlarındaki kızı Hafsa'yı teklif etmesi⁶⁵ yaş farkının o dönemde pek de garip karşılanmadığını göstermektedir.

Ergenlik yaşının yüksek olduğu ülkemizde bile kırsal kesimlerde kızlar 12-15 yaş arası evlenebilmektedir. Arabistan bölgesinde ise ergenliğin 8 yaşlarına kadar düştüğünü ve kızların 20 yaşlarında biyolojik gençlik çağını bitirme noktasına geldiğini biliyoruz.⁶⁶

Arap kültüründe yer alan bu durumun günümüzde de devam ettiğini, *Kur'an Mesajı* adlı eserin yazarı Muhammed Esed'in Medine'de iken, başından geçen evlilik göstermektedir. Bu evlilikte, ileri yaşlardaki Esed, 11 yaşlarında bir çocukla evlendirilmiştir. Buna itiraz eden Esed'e Araplar şöyle demişlerdir: "*Kız kocasının evinde büyüdü*".⁶⁷

Günümüzde ergenlik çağı yüksek olan Batı ve ABD gibi soğuk bölgelerde bile 9-10 yaşlarında bakire bir kız çocuğu bulmanın çok zor ve bu yaşlardaki çocukların serbestçe cinsel ilişki içerisinde olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle insanlık tarihinde, Hz. Peygamber'in evliliğinde olduğu gibi bir evlilik olmadığını iddia etmek, bilimsel değildir.⁶⁸ Bu yaşlarda evliliğin halen Batıda ve ABD'nin kırsal kesiminde uygulandığı bilinmektedir.⁶⁹ Yapılan tespitlere göre Batı gibi soğuk ülkelerde bile ergenlik yaşları, çok küçük yaşlara kadar düşmüştür.⁷⁰ Bu gerçekler göz önüne alındığında, Hz.Peygamberin o yaşta bir kız ile evliliğini garip karşılamamak gerekir. Nitekim Rodinson,⁷¹ Dermenghem,⁷² Caetani,⁷³ gibi bir kısım Oryantalistlerde Hz.Aişe'nin evliliğinin o dönem şartları içerisinde normal olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca insafli Oryantalistlerden Watt; "Arabistan bölgesinde kızlar erken geliştiği için Aişe'nin bu yaşta evliliği normaldir" demektedir.⁷⁴

Burada şu noktayı da zikretmeliyiz; eğer Hz.Peygamberin bu evliliği içinde yaşadığı toplum tarafından garip bir evlilik olarak karşılanmış olsaydı, Hz.Peygamber aleyhinde en küçük eksikliği dahi kaçırmayan Mekkeliler bu durumu dillerine dolayacaklar ve Hz. Peygamber aleyhine kullanacaklardı. Fakat, bu doğrultuda her hangi bir şey kaynaklarda nakledilmemektedir. Ayrıca Hz. Aişe, Hz. Peygamberden önce Cübeyr'le nişanlanmıştı, yani, Hz.Peygamber ile nişanlanmasından daha küçük bir yaşta iken yapılmış olan bu tür evlilikler ya da nişanlanmalar, o günkü koşullarda doğal karşılanıyordu. Hatta daha küçük yaşlarda da olabiliyordu. Bu

⁶⁷ Muhammed, Esed, *Mekke'ye Giden Yol*, çev: Cahit Koytak, İstanbul 1998, 177.

⁶⁸ el-Mevdudi, II, 536

⁶⁹ Aişe Abdurrahman, II, 72.

⁷⁰ *Başkan Sağlıklı Yaşam Ailenin Tıp Ansiklopedisi*, İstanbul, 1987, IV, 1353, II, 610.

⁷¹ Maksime Rodinson, *Hız Muhammed*, çev: Atilla Tokatlı, İstanbul 1968, 125.

⁷² Emile Dermenghem, *Hız Muhammed*, çev: R Nuri, İstanbul 1958, 128.

⁷³ Caetani, *İslam Tarihi*, çev: H. Cahit Yalçın (Osmanlıca metin), İstanbul, 1924, II, 324.

⁷⁴ Montgomery Watt, *Hız Muhammed*, çev: Hayrullah Örs, İstanbul 1963, 108.

⁶⁰ Dozy, I, 105.

⁶¹ Bkz. Kaplan, A.g.y.

⁶² İbn Sad, VIII, 462; İbn Kesir, VIII, 86.

⁶³ Zehebi, *Siyeri Alamu'n-Nübela*, III, 80.

⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 352.

⁶⁵ İbn Sad, VIII, 56.

⁶⁶ M.Sadık Vicdani, 51, 55.

gerçeği Ö.R.Doğrul'da kabul etmektedir.⁷⁵

Hız. Peygamberin Hz. Aişe ile 9 yaşında evlendiğiyle ilgili rivayetleri destekleyen başka rivayetler de vardır. Şöyle ki; Hz. Aişe, evlendikten sonra kız arkadaşlarıyla oyunlar oynadığı ve oyuncakları olduğunu söylemiştir. Eğer, iddia edildiği gibi 18 yaşında evlenmiş olsaydı, bu yaşlarda bir kadının oyuncaklarla oynaması normal ve makul bir davranış olamayacağından, bu konudaki rivayetlerin kabulü imkansız olurdu. Oysa bu rivayetler sahil olarak nakledilmiştir. Bu rivayetlerin bazıları şöyledir:

*"Ben sokakta oynarken annem çağırır, eve kattı ve evleneceğini anlattı"*⁷⁶

*"Ben Peygamberle evliyken evde arkadaşlarımı oynardım. Hz. Peygamber gelince arkadaşlarım kaçardı. Hz.Peygamber gider onları toplar benimle oynamaları için gönderirdi"*⁷⁷

*"Ben evde arkadaşlarımla oynuyordum. Hz.Peygamber geldi. Oyuncaklarımı kast ederek "bunlar nedir ey Aişe" dedi. Ben de "Süleyman'ın atları" dedim. Güldü"*⁷⁸

Bu rivayetlerden hareketle, Hz. Aişe'nin 18 yaşında evlendiğini iddia edip, sonra da Hz.Aişe'nin çocuklarla oyuncak oynadığı, oyuncakları olduğunu, Hz.Peygamberin ona sokaktan arkadaş gönderdiğini kabul etmenin bir tenakuz olduğunu söylememiz gerekir.⁷⁹ Sonuç olarak bu rivayetleri dikkate alarak, çocuk yaşta evlendiği Hz. Aişe'yi, Hz.Peygamber hem eğitmiş, hem de İslamî bilgiler ile yetiştirmiş ve bu arada onun çocukça isteklerine karşı da anlayış göstermiştir.

12. Konu ile ilgili bir diğer iddia da; Hz. Aişe'nin 9 yaşında evlenmiş olduğuyla ilgili rivayetlerin gayet az ve şaz olduğundan hareketle, onun 17-18 yaşlarında evlenmiş olması gerektiği şeklindedir.⁸⁰

Hız. Aişe'nin 9 yaşında evlenmiş olduğu rivayetlerini, az ve şaz olmakla eleştirerek kabul etmeyen yukarıdaki iddia, kendisinin ileri sürdüğü, Hz. Aişe'nin 17-18 yaşlarında evlendiğine dair hiçbir rivayet yoktur. Yani, şaz bir rivayet bile yoktur. Dolayısıyla, söz konusu iddia sadece bir varsayımdan ibaret kalırken, 9 yaşında evlendiğine dair ise bir çok rivayetler bulunmaktadır. Bizzat olayın kahramanı Hz. Aişe'nin ağzından 6 yaşında nişanlandığı, 9 yaşında

⁷⁵ Doğrul, 151.

⁷⁶ İbn Sad, VIII, 40.

⁷⁷ Buhari, Edeb, 81; Müslim Fedailü's-Sahabe, 44.

⁷⁸ İbn Sad, VIII, 62.

⁷⁹ Doğrul, III, 267. (Bu iddiaların devamındaki Hz. Aişe'nin çocukluğu bölümüne bkz.).

⁸⁰ Kaplan, A.g.y.

evlendiğine dair bir çok tarihi bilgilerin de varlığı bizim tezimizi güçlendirmekte ve desteklemektedir.⁸¹

Bu konudaki tartışmaları noktalamadan önce şu konuyu da aktarmakta fayda mülâhaza görüyoruz. Eğer 9 yaş rivayetlerini esas alırsak, bu noktada 9 yaşında evlendiği bir kız 18 yaşında dul bırakmak ve Kuran'da ki yasak gereği⁸² bir daha evlenememesine sebep olmak zulüm değil midir?⁸³ şeklindeki bir soru akla gelebilmektedir.

Hız. Aişe'nin 18 inde dul kaldığı doğrudur.⁸⁴ Öncelikle 9 yaşında evlenen bu kızdan yani Hz.Aişe'den böyle bir pişmanlık hakkında bir rivayet göremediğimiz gibi bu evlilikten ötürü bir çok kazancı olduğunu kendisi aktarmaktadır.⁸⁵

Kimse ne zaman öleceğini bilemez. Nitekim insanlar çok genç yaşta da ölebilmektedir. Öyleyse bu düşünce ile mantıklı bir sonuca varmamız mümkün değildir. Ülkemizde bile halen 18-20 yaş arasında kocası ölüp ona sevgisinden dolayı bir daha evlenmeyen pek çok kadın vardır. Bu özel bir durumdur, sevgi aşk vs. gibi çok özel şeyler vardır ki bunlar bir başkasının kendi özneliği ile asla tenkit edemeyeceği realitelerdir. Ayrıca sevdiği ile evlenmediğinden dolayı hayat boyu evlenmeyenleri de dikkate alabiliriz.

Ayrıca Hz. Aişe Hz.Peygamberle evlenmeseydi ne kaybederdi? diye düşünmekte gerekir. Eğer evlenmeseydi onun yanında yetişemez, İslam'ı bilgileri sahabelerin kendisine danıştığı birisi olmazdı. 2210 hadis aktarmazdı. Hatırı sayılır bir fakihe, müfessire, müctehide ve müftiye olmazdı.⁸⁶

Sonuç

Hız. Aişe'nin Hz.Peygamberle evlendiği evlilik yaşı konusunda klasik kaynaklarda yer alan onun 18 yaşında evlendiğini savunan bilgilerin görtüşlerinin isabetli olmadığı göstermektedir.

Bu kadar rivayet, sadece yorumla reddedilemez. Rivayetlerin aksine getirilen deliller ise, bilimsel olmaktan ziyade, tepkiseldirler. Dolayısıyla,

⁸¹ Bu konuda geniş bilgi ve çeşitli rivayetler için bkz. Buhari, Nikah, 40, Menakbu'l-Ensar, 43, Müslim, Nikah, 70, 71, Zifaf, 9; Nesei, Nikah, 29; Ebu Davut, Nikah 32; İbn Hanbel VI, 211; İbn Sad VIII, 58; İbn İmad, I, 308; Zehebi, el-İber, I, 60; İbn Hallikan III, 16; İbn Esir, Usdü'l-Gabe, VII, 189; İbn Hacer el-İsabe IV, 230; İbn Abdilber el-İstiaab IV, 234.

⁸² Ahzab, 6.

⁸³ Bkz. el-Mevdudi, II, 535.

⁸⁴ Buhari, Nikah, 40; Müslim, Nikah 471; Nesei, Nikah 429; İbn Sad, VIII, 60.

⁸⁵ İbn Sad, VIII, 59.

⁸⁶ el-Mevdudi, II, 538.

HZ. AIŞE'NİN HZ. PEYGAMBER'İN HANESİNE KÜÇÜK YAŞTA GİRMESİNİN PEK ÇOK HİKMET VE HAYIRLI SONUÇLARI DİKKATE ALINMADAN RİVAYETLER DEĞERLENDİRİLMİŞTİR. ULAŞILAN SONUÇLAR İSE FATMIN EDİCİ OLMAMIŞTIR.

Bölgenin iklim yapısını ve evlilik kültürünü göz önüne aldığımızda o zaman ve hatta günümüzde bu tür evliliklerin hiç de garip karşılanamayacağı ortadadır. Onun küçük yaşta oluşu hiçbir zaman problem edilmemiş, oyuncaklarıyla oynamasına ses çıkarılmadan, onun Hz. Peygamberle evliliği devam etmiştir.

Bütün bunlardan sonra özetle diyebiliriz ki Hz. Aişe'nin Hz. Peygamberle nişanlandığı yaş 6'dır. Bu da nübüvvetin 10. yılına tekabül etmektedir.

Evlendiği yaş 9'dur. Bu da Hicretin I. yılında olmuştur. Genelde rivayetlerde bu noktada odaklanmıştır. Bu evlilik o zaman hiçbir kimse tarafından garipsenmemiş ve o dönemde gerçekleşen buna benzer bir çok evlilik bulunmaktadır.

Bireyler ve toplumlar bir tarih dilimine ve kültürel geleneğe aittir. Bundan kopmak imkansızdır. Bu nedenle, her hangi bir tarihi olayı değerlendirirken onu kendi tarihselliği ve kültürel çerçevesi içinde değerlendirmek gerekir. Yoksa, kendi şartlarımızı ölçü olarak farklı bir tarih diliminde yaşayan ve farklı toplumsal yapılmalara sahip birilerini yargılamak; hem doğru değildir, hem de bilimsel bir yöntem olarak kabul edilemez.